

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԵՐԱՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՒԱ ՈՒՐԲԱԹ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1853

ԹԻՒ 451

ԶՄԻՌՆԵՒԱ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

Այսօր Նախընթաց թերթում հրատարակեցինք Վիկենայի ժողովոյն աշխատանքի մասին լուրերը, և խորհրդարանի Գրան ընթացիկ օրի նախագիտութիւնները նոյն լուրերով լրացուցանեցինք մեր յօդուածոց վրայ: Ինչհետեւ այսօր կը յաւանդուէր թէ Ռուսաց վեհապետ Կայսրը պիտի ընդունէր նոյն փոփոխութիւնները: Ըստ նրա՞ Վիկենայի ժողովը իրաւացի գտնելով իրենց լրագիրներէն ոմանք, ի պաշտօնէ հրատարակած էին թէ յիշեալ փոփոխութիւնները խիստ թեթեւ են և հետեւեալ իրենց անկախութիւնը կը յայտնէին թէ Ռուսաց արքունիքը պիտի չփոխէր զանոնք: Բայց հասարակաց անկախութիւնը դժբաղդաբար ի գերեւ ելաւ. վասն զի Ռուսաց օգոստոսական Կայսրը չուզէր ընդունել նոյն փոփոխութիւնները: Եւ յայտնեց իր լուրը ամառային շրջաններէն օրը Վիկենայէն ի պաշտօնէ հասաւ Խորհրդարանի Գրան ընթացիկ մանագետ Բիզուլայ, Գաղղիայ, Եւստրիայ և Բերուսիայ տէրութեանց փոխանորդացը ի կոստանդնուպոլիս: Ինչպէս կը տեսնուի, իրաց վիճակը խիստ ծանր և վտանգաւոր է: Եւ յետեւ գիտե՞ թէ խորհրդարանէն կամ թէ պատերազմապիտի վերջնային Պատերազմը ստեղծելու բան մըն է միշտ, սակայն ևս առաւել չհասցանք ըլլալ պիտի անոր հետեւ թերթները Լեւոնայի այժմեան կացութեանը նկատմամբ, ուր պատմական կիրքերը, մոխրոյ տակ ծածկուած կրակի նման խելոյն պիտի բորբոքեն, երբ որ պատերազմի գոռնաւորէն հոգնը փչելու սկսի: Եւ յայտնեցին խորհրդարանէն շարժեալ գաղափարները տէրութիւնները ամէն հնարաւոր ձգուելը ի գործ գրին, Լեւոնայի խորհրդարանները անվստահ պահելու համար, Լեւ թէ այժմ վտանգի մէջ կը տեսնուի զայն, յանգանքը ամենին օսմանեան կառավարութեանը չէ. քիչ իւր իրաւանց դատաւ:

ՔԱՂԱՔԱՐԱՆԱԿ

Զարգաց Վերանորոգելու Եւ Վերաբարձրելու (1)
(Թրքա, 11-25 Սեպտեմբերի 1853)

Եթէ Լեւոնայացի ուսումնականները և նշաւաւոր անձինքը գէտ ի Երեւելէ Զամբորդութիւն ընելով՝ նոյն տեղի հնու թիւները և պարծանքները տեսնելու և անոնց վրայ գաղափար մը ստանալու համար մեծ հետաքրքրութիւն ունին, որչափ ևս տաւալ Երեւելի ուսումնականները այս հետաքրքրութիւնը ունենալ պէտք են, Լեւոնայի հնու թիւները և այժմեան նորէն նոր հրաշալիաց կարգը անցած Զարաթուստրական կան շէնքերուն, մեծագործութեանց, արհեստական ամենահարկաւոր գիտելուն և ուսումնական յառաջդիմութեանց ակնհայտ է ըլլալը, որոնց վրայ Լեւոնայ իրաւամբ կրնայ պարծենալով խորհրդաւ: Երբ ազգին մէջի ուսումնականները և երեւելիներն ալ այս հետաքրքրութիւնը երբեմն երբեմն կը ցուցնեն և կրնանք ըսել թէ Երեւելի ուրիշ ժողովուրդներուն հետ համեմատելով՝ այս մասամբ ալ ետ մնացած չեն. որուն ապացոյց կրնայ ըլլալ երկու տարի առաջ Երեւելի հաշակաւոր տիեզերական ցոյցին Հայոց ազգէն ալ բաւական անձինք այցելու ըլլալին: Երկու տարուայ մէջ ալ մեր քա-

տանը մեծ տէրութեանց արդարութեանը յանձնելով, անոնց խորհրդարանը համաձայն փոխուեցաւ ի սկզբանէ անոնց, տարակոյս չունենալով թէ իւր վեհապետական անկախութեանը և պատմութեան մաս լիարժան մը պիտի տան այս խնդրոյն:

Օսմանեան կառավարութիւնը միշտ փոքրահուսիք այս օրինակ վախճանի մը վրայ է: Եւ կայն ժամանակը կ'անցնի և Խորհրդարանի Գրան ընթացիկ օր ըստ օրէ աճելու վրայ են: Եւ այս վիճակը անշուշտ աւելի մեծ վտանգ կը պատճառէ Թուրքաստանի քան թէ ուրիշ գաղափարաց ազգաց. բայց որպէս և իցէ ընդհանուր օգուտը կը պահանջէ որ այս դժբաղդ և վտանգաւոր պարագաները վերջանան:

Եւ ինչպէս Բիզուլայի լրագիրը իւր թերթին մէջ օր ի 12-24 սեպտեմբերի՝ կ'ըսէ թէ, այս դժբաղդութեանց շուտով վախճան մը արժեւորու և Լեւոնայի խորհրդարանները հաստատուն պահելու համար, հարկ է որ մեծ տէրութիւնները Թուրքաստանի հետ միաբանութեամբ՝ աւելի գործունէութիւն և պատերազմելու յօդաբանութիւն ցուցնեն: Եւ հաւաստի յիշեալ լրագրոյն խօսքերը:

«Բանախօսութիւնները քանի մը ամիսէ ի վեր կը տեսնենք. բայց և այնպէս անկախաւ վախճանը չունեցան. և ամենին չէր իր թէ այսուհետեւ նոյն վախճանը պիտի ունենան: Թուրքաստանը ամէն բանի յանձնառու եղաւ, որ բանախօսութեանց միջոցաւ վերջնային վէճը: Եւ կայն Եթէ հարկաւորութիւն ունենար ուրիշ միջոցաց մէջ փոխուելու իւր իրաւանց յարգը և հաստատուն պահելը, կրնայ իրաւամբ մտածել թէ միշտ ընկերակից պիտի ունենար իրեն՝ զհամակրութիւնները անոնց ամենուն որոնք օգնական եղան իրեն մինչև ցայսօր, և կը խորհին թէ արդարութիւնը ամենին աղէկ պահպանեն և ամէն օրինաւոր օգուտը: Եւ մեծ տէրութիւնները խիստ զօրաւոր և խիստ արդարաւոր են, ուստի իրաւանց պաշտպան հանգիստանալէն ետեւ, պիտի չեն հեռանան երբեք անոնց, վասն զի իրաւանց պաշտպանութիւնը մի և նոյն կերպիւ ամէնուն

օգուտաւոր է: Եւ եթէ հաշտութեան ամէն միջոցները սպառուելէն ետեւ, ազգութիւնը հարկաւոր կըլլայ, անշուշտ պիտի գործածեն զայն. և այս բանին վրայօր տարակուսիլը մեծ տէրութեանց վրայ համարուած չունենալ ըսել է. մանաւանդ որ ազգութիւնը այս պարագայից մէջ ամենին հաստատուն երաշխաւորութիւնն է ներկայ դժուարութեանց շուտով վախճան մը տրուելուն: Ինչպէս անհամար բանախօսութեանց ծանադարհին մէջ ամենին վրտանգ մը չկայ՝ անոր մէջ մանդիներուն համար, հետեւեալ անկախ որ այս միջոցաւ՝ անիրաւութեամբ ցանկացած օգուտը կը բարդէ, երբեք չի փութար անկից ելլելու: Եւ կայն պատերազմի ծանադարհը այնպէս չէ. ուստի երբ որ Ռուսիան կը տեսնէ թէ Թուրքաստանը և իւր գաղափարները հաստատութեամբ որոշած են պատերազմ բանալ վերջին հարկաւորութիւնէ ստիպեալ, անշուշտ պիտի ընդունի զոր ինչ իրաւացի է. և (Երեւելիան խնդրոյն) լուծու մը խորհրդութեան օգուտը և Խորհրդարանի Գրան իրաւանցը համեմատ պիտի ըլլայ:»

Օսմանեան կառավարութիւնը ի տէր ընդհանուր խորհրդութեան և ի շնորհս իւր գաղափարներէն տէրութեանց երկար ժամանակ զուր տեղը համբերելէն ետեւ, վերջնային պարտաւորեցաւ որ չէլ որ զինու զօրութեամբ պաշտպանել իւր իրաւունքը և տէրութեան անկախութիւնը: Եւ քանի համար ամսոյս 13ին և 14ին ընդհանուր մեծ խորհուրդը եղաւ Խորհրդարանի Գրան, ուր գումարուած էին մայրաքաղաքին մէջ գտնուած բոլոր երեւելի անձինքը, պաշտօնի մէջ եղած և չեղած ամէն գործակալները, արդարութեան մեծ ժողովոյն անդամները, Իւլմանները, ոսֆթանները, և այլն, և հասուն խորհրդածութեամբ բնութիւնը ըլլալէն ետեւ որոշեցաւ, որ պատերազմ հրատարակուի և Ռուսաց ձեռքէն ետ առնուի Վալարայի և Վալարայի իշխանութիւնները: Եւ օրինակ յայտարարական թուղթ մը (մազաթա) շարադրուելով, բոլոր ժողովականներէն ստորագրուեցաւ և օգոստոսական Սուլթանին մատուցին զայն, որ իւր կայսերական

ուրեմն աւելորդ է անոր վրայօր բան մը գրելը, գիտելով քաջ թէ այս դարս լուսաւորեալ դար է և ոչ տգէտ գեղջուկ անգամ չուզէր և չի կրնար կըլլել անոր մէջի անյարմար և խորթ փաստերը: Իսկ նոյն մատենին բաղմահմուտ թարգմանչին՝ Պետրոսի և Համայ պապերուն իշխաւորութեան վրայ յաւելուեցած՝ Հայաստանեայց առաքելական ամենաուղղափառ սուրբ Կիկղեցւոյ վիպարութիւնները, գիտենք թէ ազգիս բարեհալ և ողջմիտ ընթերցողոց առջին ինչ յարգ պիտի ստանան. ուստի թողունք որ ժամանակը յայտնէ: Բայց յաւելուածին մէջ շարուած՝ մեր Հայաստանեայց ամենաուղղափառ սուրբ Կիկղեցւոյ Հայրապետաց՝ Զատիկի պատգամը և իշխանաւորաց՝ Համայ ամենին և պապին ցուցնցած հպատակութեան շարունակութեան վրայ, չեմ կրնար լուրութեամբ անցնիլ, իրաւամբ կըրեմ իմ ներքին և արտաքին համագմբւոյս, թէ անոնց մեծ մասը շինու և մնացեալները այլակերպիւ են, ու գիտէ անցեալ դարերուն մէջ Հայոց եկեղեցականներէն և աշխարհականներէն ինչ նպատակով Համագմբւոյս և ինչ պատճառաւ, կամ որով որ նոյն մայրաքաղաքը նամակ գրած են (թէ որ կան), շուտ մը պապին արքանեակները իրենց սրտին ուզած նուն պէս մեկնութիւն տուած են:

Հայ մը Համո՞ անունը բերանը կամ գրիչն առնելուն, ի հարկէ Պապին հնազանդութիւն և հպատակութիւն ըրած և դաւանութիւնը մաշտուցած կ'ըլլայ անոնց մեկնութեամբ, ապա-

(1) Այս նամակը մեր քաղաքակից յարգոյ բարեկամ Յա. կոլեան ուսումնական պարոն Կարապետ, որ շատ տարիներէ ի վեր Թրքեստ կը բնակի, յաւելցած է միջ ի հրատարակութիւնն ուստի կըրնա՞նք անոր խնդիրը ի գործ դնել:

(2) Հիշեալ կամ լու ևս է տալ թարգմանիլ խիստ երկար տխրամբ տուել է այս գիրքին, կ'ըսենք թէ այն տխրամբ ազգութիւն մը կուտան մեր ողջմիտ ազգին, բայց ներք թող իմ համաձայնութեամբ, եթէ ըրեմ իրեն թէ կրնա՞նք շարադրա-

բարձրագոյն հաճութիւնը յայտնէ :

Ինչպէս կը տեսնուի վերոյգրեւներէն՝ պատե-
րազմը եկեալ հասեալէ, ի վերայ այս ամե-
նայնի խաղաղութեան ակնկալութիւնն ևս բոլ-
րովն կորուսեալ չէ, քանզի դաշնակից տէրու-
թեանց կոստանդնուպոլսոյ երեսփոխանները՝ ի
րենց կառավարութեան ընդունած նոր տեղե-
կութեանցը համեմատ, ամէն կերպ ջանքը, յոր-
գործնքը և բարեկամական ազդեցութիւնն ին-
չնէ գաղարկի ի գործ դնելու Վարձրագոյն Վը-
րան առջև, որպէսզի աշխարհիս ընդհանուր խա-
ղաղութիւնը չիմդռնուի և բարեկամութիւն վախճան
մը տրուի այս դժբաղդ վէճին :

Փարիզի ժողովուրդը և Տէպա օրագրոյն սեպտեմ-
բերի 6-18 թուոյն մէջ հետեւեալ յօդուածը
կրկնադարձ, որ քաղաքական գործող նոր դժուա-
րութիւնները յառաջ բերելով, դարձեալ կը
յուսայ թէ պատերազմ պիտի չըլլայ :

«Երկուստեք Վայսը հաճութիւն չտուաւ փո-
փոխութեանցը՝ զորս Վարձրագոյն Վուռը ու-
ղեց ընելու Վաշարկութեան ցուցակին, զոր
պատրաստած էր Վիեննայի դաշինքը միաբանու-
թեամբ Վոնտնի, Փարիզի և Պերլինի կառավա-
րութեանց. այլ Վայսը յառաջ բերաւ զպայ-
մանները, որով ընդունած էր զվիշեալ առաջար-
կութիւնը. քանզի «Լըմոուշիմ, ըսած էր, Վիեն-
նայի ժողովոյն առաջարկութիւնը, այն պայմա-
նաւ որ Վարձրագոյն Վուռը բառ մը պիտի չի
փոխէ և ամենն ին դիտողութիւններ պիտի չնե-
անոր վրայօք. վասնզի չեմ ուզեր վերստին սկսիլ
վէճ մը, որ պէտք է լրմնացած ըլլայ. այս է իմ
անփոփոխ պայմանս. և եթէ Վարձրագոյն Վու-
ռը չպահէր զայն. իմ հաճութիւնս՝ այս իսկ
պատճառաւ չտրուած պէտք է սեպտեմբ-
րի վերջին փոփոխութիւններ ընելու-
ղելով, Վայսը իւր իրաւունքը ի գործ դրաւ,
և Վրեւելեան խնդրոյն լուծումը ետ մնաց միւս
անգամ : Կը ցաւ իմք որ Երկուստեք Վայսը արժան
չհամարեցաւ թուրքաստանի խնդրած փոփոխու-
թիւնները ընելու, կը ցաւ իմք, կը ցաւ, քանզի
քաջ կը ճանաչեմք իւր որոշման ծանրութիւնը և
անոր դիպուածական հետեւութիւնները, և
վասնզի գիտեմք որ Ռուսիոյ և թուրքաստանի
մէջ յուզեալ վէճը, որուն վրայօք Լեւոպան
իրաւամբ զբաղեալ է, կրնայ ևս առաւել թու-
նաւորիլ լրմնալու մօտ եղած երեւալուն հա-
մար : Ի վերայ այս ամենայնի հաստատուն կը
մնամք մեր կարծեացը մէջ, թէ Լեւոպայի խա-
ղաղութիւնը ծանրապէս պիտի չիմդռնուի : Վասն-
զի մեծ փտահոյ թիւն ունիմք կառավարութեց

ուրեմն այս անգամ՝ կոստանդնուս և Չէրիկեան
Պարոնաց՝ Հում՝ ծամբորդութիւն ընելուն ալ
գարուս Ռայնարդոնները և Էհացի Ստեփան
վարդապետները որ դժբաղդաբար շատ կը գրու-
նուին, ի հարկէ Պապին հնազանդութիւն, հը-
պատակութիւն և գաւանդութիւն մատուցանե-
լու համար է ըսելին բարեպատեհ սեպտեմբ-
րն ամենաանդժամանակագրութեանց մէջ ջանքը
ներու այրանգամի փառներն շատ ազգու կ'է-
րեն իրենց, որովհետեւ կոստանդնուս պարոն Վը-
րիգոյն Չմիւսնիոյ երեւելիներէն և ուսումնա-
կանաց մէկը ըլլալով, Չմիւսնիոյ հպատակու-
թիւնը Պապին մատուցանելը, և պարոն թագաւոր
Չէրիկեանը որ Երարատեան սուրբ Լիւթիմանայ
Բարեբախտի Վթուոյն սուրբ Սիւնհային Բզ-
միւսնիոյ փոխանորդը ըլլալուն ի հարկէ իբրեւ
պատգամաւոր և հրեշտակ Հում՝ գացած ըլլա-
լու է Հայոց առաքելապատիւ և սրբազնասուրբ
Վահանյայտի տիկնոջն, (Ետուած մի ա-
րասցէ) պապին հնազանդութիւն մատուցանե-
լու համար : Եւ այսպէս սուտ ըլլալ մը տարածելը
անշուշտ յարմար երեւալու է իրենց, այս պատ-
ճառաւ, յարգոյ վերատեսուէչ, կաղաչեմ որ ձեր
պատուական և անգրանիկ օրագրոյն միջոցաւ,
յարգոյ կոստանդնուս և Չէրիկեան պարոնայք
ինչ միտքով Հում՝ ծանապարհորդութիւն ը-
նելին հրապարակաւ ծանուցանեն : Կը ցանկամ
գիտնալ թէ յուստագնացութիւն կամ Պապին
հպատակութիւն ցուցնելու, թէ այն տեղի հը-
նութիւնները տեսնելու համար է մի իրենց ծամ՝

խոհմութեան վրայ թէ միջոց մը պիտի գտնեն
գիւրացիներու նորէն ծագած դժուարութիւննե-
րը. ըստորում Լեւոպայի ամէն տէրութիւնները
մտերմաբար կը ցանկան որ խաղաղութիւնը ան-
վրդով մնայ, քանզի խիստ հարկաւոր է այժմ ի
հաստատութիւն բարեկարգութեան և ի պահ-
պանութիւն ընդարձակ և զանազան օգտիցը
վաճառականութեան և ծառայութեան : Պա-
տերազմը անկարելի է, քանզի խաղաղութիւնը
անհրաժեշտ կերպիւ հարկաւոր է :

Ռուսաց կառավարութիւնը նոր յիշատակա-
գիր մը հաներ է մատերս, որուն համար կ'ըսուի
թէ խիստ խաղաղասիրական կերպիւ գրուած է :
Եւ յիշատակագիրը արդէն Փարիզ հասեր է ե-
ղեր. ուսկից ամսոյս 6-18ին այսպէս կը գրեն .

«Վիեննայէն հասած գիր մը կը պնդէ, թէ
Ռուսաց Վայսը յիշատակագիրը շատ խաղաղա-
բար ոգւով գրուած է. ուստի Վիեննայի ժողու-
ղը կը յուսայ թէ իւր ջանքը պիտի յաջողի առա-
ջարկութեան նոր ցուցակ մը ընդունել տալու
Ռուսաց Վայսը և Վուլթանին, որպէս զի վեր-
ջապէս ամէն դժուարութիւնները վախճան մը
ստանան : Դանուբեան իշխանութիւններէն հա-
տած լուրերը հաւանականաբար պիտի համզեն
Ռուսաց Վայսը աւել խաղաղութեան կողմը հա-
կելու. քանզի կ'երեւի թէ ջերմը և ուրիշ հիւան-
դութիւնները այնպէս կոտորած կ'ընեն բանա-
կին մէջ, որ հնարաւոր չէ պատերազմի ելլելու
խորհիլ մինչ և ի գարուն :

«Միւս կողմէն երէկ ձայն մը տարածուած
էր վաճառականաց ակմբանոցը, թէ նոր առաջար-
կութիւններ պատրաստուած էին ի Վիեննա,
որոց Ռուսաց գեպտանը և թուրքաստանի գեպ-
տանը իրենց հաւանութիւնը տուած են եղեր :
Կը յուսային թէ այս նոր ցուցակը, որ յուզար-
կուած էր ի կոստանդնուպոլսոյ, ամբողջ պիտի
ընդունուի օգոստոսիս Վուլթանին :

— Փարիզի Բէք՝ լրագիրը՝ սեպտեմբերի 8-20
թուոյն մէջ կը գրէ :

«Կը պնդեն տակաւին թէ Ռուսաց Վայսը
յայտնեց, թէ ինքը պատրաստ է իւր գործը ետ
բերել տալու, և թէ Վարձրագոյն Վուռը հաճի
անփոփոխ ստորագրելու Վիեննայի առաջարկու-
թիւնը : Իսկ Վանուբեան իշխանութեանց պար-
պոլիլը պիտի սկսի, իսկոյն որ Վուլթանին հա-
ճութիւնը բերօղ սոմանեան դեպքանը կոստան-
դնուպոլսոյն պիտի մեկնի. և Վայսը ամենն ին
ուշադրութիւն պիտի չընէ Լիւթիմայ և Վաղդիոյ
նաւատորմաց կացութեանը վրայ. այսինքն թէ
մնացած ըլլան անմիջ տակաւին ի Վիեննա :

բորդութիւնը, թէ պէտեւ ևս իմ մասին համա-
ուած եմ ինչ պատճառի ըլլալը, բայց կրիտ-
իաքիմ որ անմիջ նպատակը հրապարակաւ ծան-
ցելը, և այս ոչ թէ Հումայ պապին արբու-
նեակներէն հիմակուան ժամանակագրութեան ի
րենց ուղածուն պէս գրելն յաջորդ գարե-
րուս ողջովոր ազգիս անմիջ գրածը գալթալով
թիւն ըլլալին փոխաւրով. քան ինչի, որովհետեւ
կրտեմնես որ ասկից յառաջ ժամանակագրի և
պատմաբանի մը ուղածուն պէս գրելը ամենն ին
ազգուութիւն մը չտար իննեւ տասներորդ գարուն
թէ պէտեւ պատմաբանին հազ ցուցիւր են անուա-
նի՝ քանիչուն, տուգարան, բազմապայծառ,
Լոտուածաբան և ուրիշ դրական և պերագրա-
կան անականները, շատ հաւանական է որ հի-
մակուան ասանկ գրուածներն ալ յաջորդ գա-
րեւուն խաղաղիկ տեղ անցնին, Բայց կը ցան-
կամ որ վերոյիշեալ Հայագրի պարոնաց ինչ նպա-
տակով Հում՝ ծամբորդութիւն ընելին հրա-
պարակաւ ծանցելով զարուս Էհացի Ստե-
փան վարդապետները ժամանակագրութեանց
մէջ ասանկ առիթներու վրայ գուրտեղ չյոգ-
նին և ասանկ բազմաձայն աշխատութիւններէ
ալուս ըլլան, որովհետեւ ազգիս գրականութեան
մասին շատ երախտիք ունին, և ես իբրեւ Հայ
երախտագիտութեան գէմ չվարուելով, պէտք
է որ անմիջ երախտիքը գոնէ ասանկ փոխա-
նեմ, անմիջ աշխատութիւնը խնայելով :

Մնամ ձեր բարօրութեանցը բարեմտողովը :
Ն. Օ. Կարապետ Զարմէն :

կամ թէ մեկնած ըլլան :

Լեւոպայի լրագիրները ըստ մեծի մասին զբա-
ղեալ են ի վերայ խորհրդակցութեանը որ Լաս-
րիոյ Օրմից քաղաքը եղած ըլլայ պիտի մինչև
ցայտօր ի մէջ Ռուսիոյ և Վաստիոյ կայսերաց
կը հաստատեն թէ այս խորհուրդը յատկապէս
Վրեւելեան խնդրոյն կրկնաբերի և լրագիրները
զանազան մեկնութիւններ կուտան Ռուսաց օ-
գոստոսիս Վայսը այս ծանապարհորդութեան
վրայօք : Դուանք ֆորթի օրագիրը իւր թերթին
Վիեննայի յօդուածոյն մէջ՝ որ ի 13 սեպտեմ-
բերի, ըստ նոր տուածին այսպէս կը գրէ :

«Վաստիոյ վեհափառ Վայսը՝ ընկերութեամբ
բարձրապատիւ կայսերազն Կարոլուս Էրիչի ար-
շիդքսին, կը մեկնի վաղը (Օրմից) բանակը երթա-
լու : Ռուսաց Վայսը, ինչպէս որ ըսինք, սեպ-
տեմբերի 21ին պիտի հասնի ի Օրմից, և ներ-
կայ պիտի գտնուի զինուորական կրթութեանցը
մինչև ի 25 ամսոյս, և հետեւեալ օրը վերստին
պիտի մեկնի Վաստիոյ երթալու : Վաստիոյ
Վայսը ուղեկից ըլլայ պիտի մինչև ի սահմանա-
գրուելը : Բանակին կրթութիւնները մինչև ի 27
ամսոյս պիտի տեսնեն, յետ այնորիկ զօքքերը պիտի
բաշտին իրենց սահմանեալ տեղուանքը :

— Զայտիկ է որ ամբաստանութիւն կը ըստ
հոշակաւոր Գոստուին գէմ, թէ Հունգարիայի
տէրութեան մեծագին թագը առած է : Լեւո-
պայ թագը և անոր վերաբերեալ ուրիշ զարդե-
րը, այսինքն թագաւորական վերաբերուն, խաչը,
գաւազանը և սուրը մօտերս անմիջապէս գտնուե-
ցան. որոնք երկուքն արկեղ մը մէջ հողին տակ
դաւաւած էին Օրմից քաղաքին մօտ : Վերջինայի
վիշտալու թեան քաղաքական և զինուորական
կառավարիչ մարաջախտ Վուսինի կոմը փու-
թայեղէ յիշեալ տեղը երթալու և մեծ հանդի-
սիւս այս մեծագին զարդերը առնելով Վիեննա
յուզարկեր է : Թագաւորական վերաբերուն մի-
այն քիչ մը փառ կրած է հողին խնամութեան
Հունգարիայի մէջ մեծ ուրախութիւն և տօնա-
խմբութիւններ եղեր են այս թագաւորական
զարդաց գտնուելուն համար :

— Ժողովուրդը Վանսպիլիէն լրագիրը՝ սեպ-
տեմբերի 12-24 թերթին մէջ հետեւեալ յօդ-
ուածը կը պարունակէ Մարթէն Վուլթա Հուն-
գարացի փախստականին վրայօք, որ արդէն ծա-
նօթ է մեր բարեւոյն ընթերցողացը :

«Մօսկա Մարթէն Վուլթային գործը լրմնացած
է այսօր իւր անձին աղատութեանը նկատմամբ :
Վաստիոյ կառավարութիւնը ծանաչեց իրաւունքը
զոր Վերջինայ տէրութիւնը ունէր յիշեալ Մար-
թէն Վուլթային վրայ, և այս պատճառաւ կոս-

Չայ երջանկութեան առանց առաջինութեան :

Զամին 1802 հարուստ և ծագակազատի գաղ-
ղացի մը Նաբոլի գետի յիւստալով գտնել այս
քաղաքին զանազան զուարճութեանցը մէջ բեր-
րաւիթ զբաղանքներ, որ պիտի խափանէին այն
սաստիկ տրամաւորութիւնները որով թուեալորեալ
էր իւր նորափութիւն կեանքը :

Երթուր սը Սիլի (այսպէս կը կոչուէր յիշեալ
պարոնը) ամէն հարկաւոր յատկութիւնները ու-
նէր բարեհաճոյ անձ մը ըսուելու համար, իւր
նրկսաց գոյնը թուի (էսմէր) էր, հասակը բար-
ձր և բարեկարգ, իւր գէմը ըստ բաւականին
կանոնաւոր էր և անուշ նայուածք մը ունէր,
թէ պէտեւ քիչ մը տխուր :

Վասնզինք տարեկան էր, և տղէն բաղմա-
տեսակ կոկիճներ վշտացուցած էին իւր վառ-
վառ և դիւրադգած հոգին :

Իւր հայրը և մայրը քիչ ժամանակէ հետեւ մե-
ռած էին : Բայց յայտնեն, իւր միակ և զբայրը
Ռէմն տը Սիլի, քանի մը տարի յառաջ ծա-
նապարհորդութիւն մը ընելով Վաստիայի մէջ,
մեռած էր այնտեղ առանց իմացուելու ինչ կեր-
պի : Եւ այս աշխոյժ երիտասարդը իսկզբան միշտ
լուրեր կուտար իւր անձին վրայօք, ետքը մեկէն
իմկ ամենեւին ձայն մը ջտուեցաւ : Զայնժամ
կարծեցին թէ լեւեներուն վրայ իւր ըրած ծանա-
պարհորդութեանցը մէջ զոհ եղած պիտի ըլլար
բաղմաթիւ գողերու գունատեւուն հարուածացը,
որոնցմով ընցուն են երկիրը : Գայս կարծեք ևս

տանգնուստայտ Մարտիոյ դեպքան մօտե տը Պրուքը հրաման ընկալաւ իւր կառավարութեանէն ետ քաջաւիլ ամէն կերպ պահանջմանքէն ի մօտին յիշեալ փախտաւորներն , և հարկաւոր էր զան հրամանները տալ իրենց Մարտիոյ ընդհանուր հիւպատոսին , որ անմիջապէս ազատ թող տայ զնա : Հայտնի է որ մօտե Մարտիոյ Վոսթան քիչ մը ժամանակի համար և համաձայն նախկին երկու հաւաքարդ կողմանց իրենց Վաղդիոյ ընդհանուր հիւպատոսին ձեռքը յանձնուած էր , մինչև որ Մարտիոյ և Մարտիոյ երկու հաւաքարդ թիւները միարձապէս թափառու մը քոշում մը ընեն այս փախտաւորներն վրայը : Միացեալ Նահանգաց Մարտիոյ դեպքանտուները որ ի կոտորածնուստայտ , անցեալ երկու շաբթի օրը յուզարկեց իրենց միտքը Պրուքն իւր առաջին խորհրդոյ քարտուղարը , որ երթայ ու բանտարկելու թիւնէ ազատել տայ զյիշեալ մօտե Մարտիոյ Վոսթան : Իրաւանց խնդիրը տալ հաւին ի կախ կրմնայ երկու հաւաքարդ թիւնէ մէջ և յետագայէն բանտարկուած թիւնէ ետեւից ըլլայ պիտի :

Թէպէտև Միացեալ Նահանգաց առաջին խորհրդոյ քարտուղարը հասաւ իրեն , բայց տակաւին մօտե Մարտիոյ Վոսթանի ազատութիւն չորոշեցաւ , և կերեւ թէ խօսակցութիւն կրնայ ուղղակի Մարտիոյ յուզարկելու զնա :

Մօտե Միացեալ և Մարտիոյ հաւաքարդութեանց մէջ հետաքրքրական խնդիր մը կը յուզուի ի վերայ իրաւանց թաղման Միացեալ Վոսթանից , որոնք զգալիութեամբ կը ընկնեն Մարտիոյ երկրին մէջ : Այս հանգիստեան տէրութեան հաւաքարդութիւնը յատուկ նամակաւ մը հետեւեալ նշանները հաղորդած է Մարտիոյ Վոսթանից դեպքան լրտ Հաստիսին , ի պատասխանի անոր խնդրոյն՝ զոր բրածէր Միացեալ Վոսթանից թաղման թիւնէ վրայը :

«Ես» Վոսթանից գերեզմանատունը պէտք է որ Սան Տամուգո ըստած բլրոյն վրայ ըլլայ իրեն թաղման անուն գունդուստ : Երկրորդ՝ ամենին եկեղեցի մը , մատուռ մը կամ տաճար մը պիտի չլինի զինուոր աշտոյճը՝ կրօնական արարողութիւններ ընելու համար թէ հրապարակաւ և թէ առանձին : Երրորդ՝ արդէն թաղէ որ և իցէ հոգեւոր պաշտօն կատարելու մեղքը վրայ , և ոչ այսպիսի պաշտօնի մը որ և իցէ նշան և ցոյց մը գործածել : Չորրորդ՝ արդէն թաղէ նմանապէս հանդիսիւ կամ հրապարակաւ փոխադրել զմեռելիները : Մարտիոյ Վոսթանից դեպքանը այսպիսի բրիտանական թիւնէ և մարդասիրութեան զեմ պայման

նաքը իւր կողմանէ օրինաւոր պատասխան մը տալէն ետև , իւր հաւաքարդութեանը յուզարկած է յիշեալ նամակը : Երրորդայ լրտ իրենց այս խնդրոյն վրայը երկու կողմէն գրուած պաշտօնական քանի մը թուղթերը կը հրատարակեն , որոնք Մարտիոյ հաւաքարդութեան կրօնական թիւնէ թիւնէ պատիւ չեն ընեն ամենին :

«Հաւաքարդ Վոսթանից նաւահանգստաց առաջին տարեկան շարժումը , ըստ պաշտօնական ցուցակաց որ հրատարակեցան մօտերս :

«Մեծ Բրիտանիայէն գուրս ելած փաճառքներուն արժէքը՝ 1852ին հասաւ ի տարապայման գումար 78 միլիոն լիւա սթերլինի , որ լիւան 110 զուգու չի հաշուելով ինչէ 8580 միլիոն զուգու : Եւստիս 1842 զուգու ելած փաճառաց գումարը՝ 44,760,000 լիւա սթերլինի հասած էր , և 1832ին 36 միլիոնէն աւելի չէր : Աւտի քսան տարուան մէջ գուրս ելած փաճառաց արժէքը կրնայապիկէն աւելի եղաւ : Վերջապէս ներկայ տարւոյ առաջին միջամտեան մէջ արդէն նշանաւոր առաւելութիւն մը գտան անցեալ տարուան վրայ , և այս կերպիւ կը հաշուեն թէ 1853ին գուրս ելած փաճառաց արժէքը 93 միլիոն լիւա սթերլինէն աւելի պիտի ըլլայ :

«Պաշտօնական ցուցակները չեն յայտնեն ներս մտած փաճառաց լիւան գումարը , սակայն չերեւիր որ գուրս ելած փաճառաց արժէքը չափ նըշանաւոր ըլլայ : Թէպէտև տարապայման քանակութեամբ ցորեն բերին Միացեալ Նահանգաց տաց մէջ , սակայն մեծ քանակութեամբ ևս գուրսերը յուզարկեցան նորէն » :

Իրիտանական և օտարական ընկերութիւնը լրտաւաճառուց մատենին որ ի լոնտոն , որ մայր է երկրագնաց առին կողմը տարածեալու ընկերութեանց Մարտիոյ Վոսթանից գործ , իւր հիմնադրութենէ հետեւ , որ 1804ին եղաւ , քսաներորդ միլիոն թաղէ ծախք ըրած է , այս օտուրը Վերքը ամէն տեղ տարածելու համար : Վաճառահիւք միլիոնէն աւելի լրտաւաճառուց է նոր կտակարան տպել տուած է 148 ընդուա : Այս ընդուաց քսանընկ ընկ մէջ մինչև այն ժամանակը ամենին գրուած մը տպագրեալ չէր : Հարկուր քսանընկ ընդուր կամ գաւառական բարբառայ մէջ ըստ մասին նոյն ինքն նոր թարգմանութիւններ ընել տուած է և ըստ մասին պատճառ եղած է ընել տալու : Ինչեալ ընկերութեան հիմնադիրներէն միայն մէկ հոգին տակաւին ողջ է , և ներկայ տարւոյ մարտի 1-13 ին տնտիւմէց այս բարեպաշտ և մարդասէր միջամտութեան յիսուներորդ տարեդարձը : Այս պատկառելի անձը Վոսթանից փորագրեալն է ,

որ լոնտոնի Վեհապալանական եկեղեցւոյն հոգաւորութեան պաշտօնը կը վարէ :

— Հոռոմէն սեպտեմբերի 2-14 ամսաթուով կը գրեն , թէ գրեական քննութեան հոգեւոր խորհուրդի իւր հրամանագրով որ ի 5 ամսոյս ըստ նոր տուածին , արդիւնց Միւլիարեան տարբերութիւն ըստած խաղերէն հոգաւոր պարտաւարքը , նմանապէս անոր զեմ գրուած Վեհապալանի Նիւզեփիլիս Վարբէլ թիւն քահանային փառաբանութեամբ : Այս երկու խաղերէն գիրքերը արդէն ըստ մեծի մասին ծանօթ են մեր բարեւեր ընթերցողացը , ըստ որում անոր մէջն շատ բան թարգմանելով՝ Միւլիարեան միջոցաւ ըստ ժողովական հրատարակած և տեղեկութիւն տուած է մը բաւականապէս :

Ինչեալ Հոռոմի հոգեւոր կառավարութիւնը տեղեկութեան և կարգաւոր ըրտը հայերէն անձանի պարտաւարքը ևս , գրեալ ի պատասխանի յիշեալ Միւլիարեան տարբերութիւն ըստած գրքին , տարակոյս չկայ թէ զանիկա աղպիտի դատաւարներ և պիտի արդիւնք մի և նոյն իրաւամբ , որ արդիւնք և դատաւարներ է պատուական Վարբէլ թիւն քահանային պաշտօնանոգական տետրը : Վանդի եթէ Վարբէլ թիւն է ևս գումար ըստ Հաստիսաններուն , հայերէն պարտաւարքը նոյն ածականները տալէն ետև , յաւելցուց նաև անոնց վրայ մինչև յայտն անձանի նորահընար բաւ մը , որ է Միւլիարեան ընկերութիւնի լրտաւաճառուց մեծ պատիւ չնեն հարողին :

— Հոռոմից սեպտեմբերի 7ին կը գրեն :

«Վաղդիոյ հանգուցեալ Վոսթանի թաղաւորին արդին Վոսթանի գուրսը և իւր աներծագր Սաքս-Վոսթանի ինքնաւոր ընկերութեամբ մէկ խորհրդոյ քարտուղարի և քանի մը հոգիով հասան ի Հոռոմ ամսոյս 4ին : Ուղեւորէն գալով՝ Վոսթան անձանի կերպիւ այցելութեան գացին ընդհանուր զօրապետ Վոսթան փաշային և հետեւեալ օրը նորաչէն ամբողջները և բերդերը տեսնելու ելան : Երեկ զինուորական պաշտիկ կրթութիւն մը եղաւ հրամանատարութեամբ բարձրապատիւ Վոսթան փաշային , ի պատիւ յիշեալ երկու ինքնաց , որոնք այս առտու վերադարձան ի Ուղեւոր , ուսկից ծովային ծանապարհաւ միտք ունին Վոսթան երթալու » :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ , 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

Օտմանեան տէրութեան և ժողովրդեան պատերազմական եռանդը որ ըստ օրէ աճելու վրայ է : Գործը բանակը անհամբերութեամբ կը պառտէ կայսերական հրամանին , որ իւր արեան վերջին չիթը թափէ ի պաշտպանութիւն հայրենի

ղանաւորաց մէկուն որդին է :

— Այդ անկարելի բան է , պատասխանեց ընկերին մէկը :

— Եւստիս կըսեմ , կրկնեց միւսը :

— Բոտ հաճոյց չնուած պատմութիւն մըն է :

— Նոյն ինքն ըստ ինձ . . .

— Եւ ինչպէս այս սեղանաւորին որդին կրթուող Վոսթանի իւր զմայելի կարգաւիշ երկտաւ տարբերակին , և կամուսնանայ ուրիշին հետ , իրաւոր այս բանը գործանալի կերի ինձ :

— Վերջապէս կուզէ վախճան մը տալ :

— Եւ ինչպէս ըրաւ , որ կարող եղաւ Միւլիարեան տիկնոջ հաճութիւնը ստանալու :

— Այս ալ անոր տեղը ըլլայի զժողովրդութիւն մը պիտի չունենային :

— Ի վերայ այս բանային ամէնքս ալ կը ծանաչեմք , պարտաւարք , այդ երիտասարդին չափաւոր խելքը , և անշուրհ վարմունքը :

— Բոտ չ'տակէ , սակայն խիստ հարուստ է :

— Կրկնեմք թէ այս գեղեցիկ շողմարար կինը նախամեծար պիտի համարի մօտե տը Միւլիարեան :

— Ինչ կըսեմք՝ Միւլիարեան տիկնոջ ծաղը կընեն զանիկա : Այս վերջին խօսքերը ըսելով Վոսթան տը Միւլիարեան զլուր կորսնցուց վայրկեան մը՝ ականջները սոսկալի կերպիւ սկսան զարնել և ինչ ընելը չէր գիտեր : Բիշմարկ ատեն անցնելէն ետքը իւր օրտին զայրոյթը բուռն կերպիւ մը սաստկացաւ , և կատաղի նախանձը անոր արիւնը կը սրբորդէր իւր երակներուն մէջ :

(Պիտի շարունակել)

առաւել կը հաստատուի Ռիմոնի վերջին նամակը Վոսթանից գրուած , որ կը ծանուցանէր թէ յիշեալ երկրորդ արդէն բոլորովին պարտած ըլլալով ծանապարհ պիտի երէր Վաղդիոյ գաւառաւոր : Բայց աւանդ , իւր ծերունի ծնողքը արտասուալից աչքը երկար ժամանակ սպասեցին իրենց որդւոյն գալուտանը , զոր երբէք պիտի չտեսնէին :

Իւր ծնողքը կորսնցնելէն ետքը , Վոսթան տը Միւլիարեան հարստութեան մը տէր ըլլալով , թող առաւել զնահանգը ուրտեղ միջո բնակած էր , և ևկաւ ի Փարիզ տեսնել մեծաշուք ընկերութիւնները , զորոնք տակաւին չ'ը ծանաչէր : Եւ կարծէր գտնել զմայելի երջանկութիւն մը այս ընկերական տնտիւմութեանց և հանդէսներուն մէջ , ուրտեղ իւրեք անգամ իւր գէմը կրկնուածուրէ և ժողիտ մը կը ցուցնէ իւր շրջանը վրայ , բայց շատ անգամ ծանկեղաւ համար զտեսնելութիւնը , զնախանձը , և գաղտնի վիշտները որ անդադար մտչելով վիրաւորեալ սիրտ մը կը թունաւորէ զուարճութեանց բաժակը :

Վաղդիոյ անգամը որ ընկերութեանց մէջ մտաւ , Վոսթան առիթ ունեցաւ տեսնելու Միւլիարեան տիկնոջ , գեղեցիկ և ծաղկահասակ աղջիկ մը , որուն կաթնովն ցանկութեամբ սիրահարեցաւ : Բայց երիտասարդին զգալիութեանէն , այս գեռաւ փրկիթ այրին , որ թէև խիստ զմայելցուցիչ , բայց սիրտը ցուրտ և անձնասէր կանանց դասէն էր , որոնք բոլոր երջանկութիւնը կրկնանայ ծաղը ընել խանգակալ զգացմանց վրայը , զոր կայրուք եղան աղբէլ , զուարճանալով միանգամայն

իրենց այս օրինակ յաղթութեանց վրայ :

Հարուստ սեղանաւորի մը որդին կը սիրէր նաև , վնդի տիկնոջ , որ Վոսթանի ամենացանկալի սիրելուհին էր : Բայց Վոսթան չէր գիտեր այս իրողութեամբ , և թէպէտ սեղանաւորին որդին անբան մէկ մըն էր և վարմունքը խիստ գէշ , այսու ամենայնիւ Միւլիարեան տիկնոջ յոյս կուտար անոր : Կարճ խօսքով այս կինը իւր անձէն ետքը , երկու բան միայն կրկնէր աշխարհքիս մէջ , զարգարանքը՝ որով ուրիշ ամէն կանայք իրենմէ վար կը մնային , և հարստութիւնը՝ առանց որչափ երկար ժամանակ չեն գիմանար տաւապայման շքեղութեանց յաղթանակները :

Վոսթան տը Միւլիարեան պարտաւորեալ Փարիզէն մեկնել մէկ ամսուան ծանապարհորդութիւն մը ընելու համար , իւր վերադարձին առաջին իրիկունը թատրոնի գնաց , անկարելութեամբ անշուշտ տեսնելու այն տեղ իւր սիրելուհին : Եւ զէն կատակեղութեան երկու գործողութիւնը լըմընցած էին , և այրի կինը գեռ չերեցաւ : Այսու ամենայնիւ այս յապաղումը զգալիութեան շաղկապութեան մը չէր սիրահար երիտասարդին համար : Բայց մեծ անհոգութեամբ կը պարտաւորէր , երբոր յանկարծ Միւլիարեան տիկնոջ անուր ընդ երիտասարդի մը բերնէ որ խնդալով կը խօսէր ուրիշ չորս երիտասարդաց հետ :

— Կերդնում ձեզ , պարտաւարք , կըսէր իւր ընկերացը , թէ գեղեցիկ Միւլիարեան տիկնոջ պիտի ամուսնանայ վաղը մեր բարեկամ Վոսթանովն հետ որ մայրաքաղաքիս ամենին հարուստ սե-

Նեադ : Ազգային ընդհանուր ժողովին ստորագրեալ յայտարարութիւնը որուն մէջ պատեհաբար յորոշեալ էր, օգոստոսի միջին թիւին կայանեալ համաժողովին ընկալուած և կրտսի թէ յետ այնորիկ անմիջապէս սուրհանդակներ յուղարկեցան բարձրագոյն ընդհանուր զօրացեալ Լոմէր փաշային, հրաման տալով անոր որ տանընդին օր պայմանաւորաբար Սուլտան ընդհանուր զօրացեալին Վանուրեան իշխանութիւնները պարզելու, ապա թէ ոչ առաւելագոյն պիտի սկսի : Բարեկամ տէրութեանց ղեկավարները և մանաւանդ Մեղիկոյ և Վաղղիոյ երեսփոխանները ամէն ջանք ի գործ դրին համաժողովը զիստապարտութիւնը, որ քիչ մը ժամանակ ևս համբերէ : Վաղղիոյ ղեկավարը պատուաւորեցաւ նաև վեհափառ Սուլթանը տեսնելու այս բանին համար, բայց կերելի թէ 15 օրէն աւելի պիտի չտարապահուի : Թէև գործերը այսպիսի ծանր և վտանգաւոր կացութեան մը մէջ զբաղուին, բայց և այնպէս քաղաքացիական անձինք ու մանր խաղաղութեան վրայ ունեցած յոյսերն ինքնաբերական կերպով :

— Պուրքէն իր գրեթէ զօրացեալ Վորդաքոֆին տնօրէնութեամբ Սուլտան բանակին զօրքէն 20 հազար հոգի նոյն քաղաքին տունները բնակեցին, որոց տէրերը իրենց քսակէն պիտի կերակրեն զանոնք բոլոր ձմեռը :

— Այս օրէն և Վանուրեան եկած ամէն միջոցները հինգ օր զգուշութեան ներքե պիտի գրաւուին, ի պատճառս քոլէա ախտին, որ երեւեցաւ Օտէսայի մէջ :

— Բարձրագոյն Դուռը մօտերս յիշատակագիր մը յուղարկեց ամէն ղեկավարատանց, ծանուցանելով անոնց թէ պիտի չօգնուեն, որ կը շարունակեն ծանապարհորդներ փոխադրել Վոսթոքի զանազան նաւամատուցները, կը պարտաւորին զադրեցնել իրենց երթևեկութիւնը յիշեալ յիշատակագրին ամսաթիւէն 15 օր ետեւ :

— Սայրաքաղաքին Յունաց ամենապատիւ տէր Գերմանոս սրբազան Պատրիարքը, որ ժամանակէ մը ի վեր հիւանդ էր, ամսօր 16ին առ լստուած փոխեցաւ, և հետեւեալ օրը տփրական փառաւոր հանդիսիւ անոր յուղարկեալութիւնը կատարեցաւ :

— Տէրութիւնը քան զուսուշուոյ նոր թղթադրամ հանեց մօտերս, որոնք ամէն նահանգաց մէջ ևս պիտի անցնին :

— Բերանուպօլոյ նախկին առաջնորդ գերապատիւ տէր Սարգիս սրբազան եպիսկոպոսը Վիլիպէի հոգեւոր հովիւ կարգեցաւ, ըստ տնօրէնութեան ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքին և ազգային գերագոյն ժողովին :

— Վերիկոյ Սոյեցեալ-Նահանգէն կը գրեն, թէ վստաստալ միտք Գերրու Սրէնս երեւելի անձը, նոյն հասարակապետութեան ղեկավար որոշուեց ի Վ. պօլիս փոխանակ միտք Սրէնս :

ՔԱՆԱՔԱՆԱԿՆԵՐ

Չփրկեալ, 25 Սեպտեմբեր :

Չփրկեալ տէրութեան երկու ֆուէկաթը, Բրէն Ժան Օրանի և Բալեմպանի անուն, ամսօր 8ին հասան մեր նաւահանգիստը : Բեքսէնէն գալով : Մաքսիմի մէջ կը գտնուի երրորդ ծովապետ մօսիւ Պուրիսիւսը, որ միջերկրական ծովուն չփրկեալ տնօրէնութեան ընդհանուր հրամանատարն է : Այս ֆուէկաթը կիրակի օրը Նաբոլի դիտի երթալ քանի մը օրուան համար : Բալեմպանի ֆուէկաթը անցեալ երեքշաբթի օրը մեկնեցաւ Լոնդոնը զօրացեալ կղզիները երթալու, ուսկից քանի մը օրէ ետեւ պիտի վերադառնայ : Յիշեալ տէրութեան մէկ պալլը և մէկ շոգեշարժ ֆուէկաթը ևս մօտերս պիտի գան Նոլի :

— Ուրախ օրով կը ծանուցանենք, թէ Պուրսայի բարեկամ Մաքսիմի գերապատիւ տէր Գերրու սրբազան Լոնդոնի տնօրէն, որուն հոգեւոր հովիւութեան ազգաբնակից և ուսումնասիրական զանազան խնամքը տասը տարիէ հետեւ կը լայնէ յիշեալ քաղաքին բարեկերթ ժողովուրդը, մօտերս Սոլի Պոլսի անունով ընկերութիւն մը հաստատուեց, քաղաքեւր քան զոր ազգաբնակից և ուսումնասիրական երիտասարդներէ, և բաժանեալ յերկուս ժողով, որոց մէկուն փոքր և միւսուն

գործադիր անուն տրուեց : Մաքսիմի պաշտօնը պիտի ըլլայ հոգ տանել Պուրսայի վարժարանին ներքին արեւկաթութեանց : այսինքն ուսման և դասակարգի իւրաքանչիւր գասիր և գաստուները քննել և ընտրել և վարժարանին վերաբերեալ յարմար տեսնուած ուրիշ բարեկարգութիւնները և անօրէնութիւնները խորհել և ընել : Լոնդոնի պաշտօնը ըլլայ պիտի վարժարանին տնօրէնութեան բարեկարգութիւնը հոգալ : այսինքն և կամուր, ծախքը, շինութիւնը, մարքութիւնը և այլն : Այս կրկին ժողովոյ կանոնները սրբազան Մաքսիմի յատուկ կոնգրեսի և ազգային մեծարգոյ հոգաբարձուաց ժողովին տրուած ռազմանադրութեամբ վաւերացեալ են : Յիշեալ ժողովոյ անդամները ամիսէ մը ի վեր է, որ ամէն ուրբաթ օրերը իրենց յատուկ խորհրդանոցը գտնուող կը գումարուին, և ըսած ուրիշներն կրկին օրերը երկու ժողովոյ միաբանութեամբ եղած նիստին մէջ քուէարկութեամբ, այսինքն մեծագոյն մասին հաշուութեամբ կ'ընդունուին կամ կը մերժուին :

Այս նորահաստատ ուսումնասիրական ընկերութեան նախագահ ընտրուեց Էմմաքս Մաքսիմի մահտեսի Կարապետալան, որուն ազգաբնակից անունը Եւսեպիոս է ամենուն : Այս և Կոստանդնուպօլսոյ արժանապարհ և զինական Գերրու ալան Սիմաքան, որ ժամանակէ մը ի վեր Պուրսա կը գտնուի, իւր անդամակցութեամբ պատուեց և յիշեալ ընկերութեան տնօրէն ժողովը :

Պուրսայի արեւելեան կողմը, տուր ժամ հեռաւորութեամբ Նիշիէ հիւր անուն բարեբեր աւան մը կայ, ուր 40է չափ շալու տուն կը գտնուի : Այնտեղ եկեղեցին հին և նորոգութեան կարօտ ըլլալով, և տեղացիներ ալ բաւական ըստակ և կարողութիւն չունենալով, Պուրսայի բարեպաշտ մահտեսի Յակոբ ալան Սիմաքան, որ իւր աւելորդ գործերը պատճառաւ յիշեալ գեղը կը բնակի, յանձնառու եղեր է իւր ծախքը ի հիմաւ կանգնել յիշեալ եկեղեցին : և 3-4 ամիսէ ի վեր է որ շինութիւնը սկսեց և խիստ գեղեցիկ ձևով : Կը ըսենք թէ արդէն 50-600 զուռու շին աւելի ծախքը Էմմաքս է, և աւելի լին լինցած չէ շինութիւնը : Ըսել է որ հարկի հազարի մօտ գրամ պիտի լըծայ : Այս մեծարգոյ ազգաբնակից անձը իւր այս Կոստանդնուպօլսոյ բարեկարգութեան խափանարար արգելքներ թէպէտ անցնել է, սակայն իւր անձնանունը յարատուութեամբ յաղթող գտնուեց և անոնց ամենուն : Այսպիսի երեւելի բարեգործութիւն մը կարօտ չէ աւանին մեր գրեթէ անկարգութեան : միայն կը պարտաւորեմք ընդհանուր ազգին մտերմ երախտագիտութիւնը հրապարակաւ յայտնել յիշեալ մեծարգոյ և բարեպաշտ Մաքսիմին : որուն անշուշտ ևս առաւել երախտագիտութեան Նիշիէ հիւր բարեկեր շալու բնակիչները :

— Պուրսայի քանի մը բարեպաշտ անձինք կը փափագին այսպիսի եկեղեցի մը ևս Վիմիլիկի մէջ կանգնել : որ Պուրսայի նաւահանգիստը ըլլալով վաճառականութեան յարմար տեղ մըն է, և ուր թէպէտ ի սկզբանէ շալու բնակիչներ, սակայն այժմ 10-15 տուն կը գտնուի և զիւր, և օր ըստ օրէ կրնայ շատնալ : Կը բարեմաղթենք ի բոլոր սրտէ որ այսպիսի բարեպաշտական առաջարկութիւնը շուտով և յաջողութեամբ ի գործ դրուի :

— Պուրսայի կղզիներ, թէ գործադրութեամբ Կուրսան պայրամը առանց փորձանոց չանցուց : Գրեթէ ամէն մը մէջ 4-5 ստահակ մարդիկ արեւնալով կու մը կը հաւանեն, որուն մէջ զանախիւն կը բաշտեն և զերար կը զարնեն : և մինչև ոտի կանուրթեան զոքը ըստ անուն և գայ, մէջքնէն մէկը կը մեռնի և երկուքը կը լրարուրուին : Այդ ետք ըստապիսի պայրամին ևս տակաւ մարդաւ պատմութիւն մը պատահեց : վտանգի շուրջին մէջ մահմետական փերեզակ (աղթար) մը իւր զրուցի հայ խանութիւնը զիւր խաչով փայտով ահապին հարուած մը տալով, սպաննեց և զայն գաղանարար : Այս մարդապաշտ տակաւին բանտարկեալ կը մնայ և գատաւանը կը տնօրէնուի եղեր :

— Այսօր Կոստանդնուպօլսոյ հասած գաղղիական շոգեշարժ Բարձրագոյն Դուռը հրապարակած պաշտօնական յայտարարութիւնը ընդունեցանք : որուն գլխաւոր մասունքը միայն թարգմանելու և հրատարակելու ժամանակ ունիմք : որոնք հետեւեալներն են :

«Իրաց այս վիճակին երկարիւր անտանելի ըլլալով, ինքիւր ընդհանուր ժողովին յանձնել հարկ եղաւ, որ գումարեցաւ ի Բարձրագոյն Դուռը կիրակի 22 և երկուշաբթի 23 Օկտոբրի ամսին ուր ամէն կերպիւ քննուեցն ետեւ, որոշեցաւ միաբան հաշուութեամբ ամէն պաշտօնէից, վեղիներուն, Իւլիմանուն, զինուորական գլխաւորաց և տէրութեան ուրիշ գործակալաց, որ պատերազմ հրատարակուի ընդդէմ Ռուսիոյ, և Շէխիսլամէն տրուած Պէթիան հաստատելով այս վիճակը, ընդհանուր ժողովին որոշման յայտարարութիւնը ամէն պաշտօնէաներէն ստորագրուեց ըզօգոստոսի միջին թիւին մատուցաւ, որ իւր բարձրագոյն հաւանութիւնը տուաւ անոր յատուկ շալու լեւիմքը :

«Վերայգրեալներն կրտսնուի, որ պատեհաբար հրատարակուած է այս երկու կառավարութեանց մէջ, ուստի ըստ սովորութեան նախակ մը յուղարկեցաւ Սուլտան զօրաց ընդհանուր զօրացեալին որ Սուլտանի և Վաղղիայի իշխանութիւնները պարզէ : Այս հրաման տրուեցաւ բարձրագոյն Լոմէր փաշային որ թշնամութեան գործերը սկսի, և թէ Սուլտան զօրքերը իւր յիշեալ իշխանութիւններէն 15 օրուան մէջ, նոյն նամակը իւր տեղը հասած օրէն հաշուելով » :

Աստիական շոգեշարժ, որ այսօր թրքեստէն հասաւ, նշանաւոր լուր մը չեղերէր Կարապէնի Սուլտան օգոստոսի միջին թիւին Կարապէնի 12-24ին հասեր է Օլմից քաղաքը, ուր խիստ մեծ յարգանքով ընդունուեց և Աստիոյ վեհափառ Պրանչիոկոս-Յովսէփ կայսերէն :

ԱՌՈՒՏՐԱԿԱՆ ԵՐԵՐԱՏԵԼՆ

Չփրկեալ, 25 Սեպտեմբեր :

Գաղաքիս առևտրին նշանաւոր փոփոխութիւն մը չեղաւ : Վիլիմի կինը 105-105½ զուռու շին է չեղին : Վաղղիոյ տեսակ փառամուտը 70-72 զուռու շին կ'արժէ : Թրքեստի տեսակը 91-93 : Տորոն գիւրաւաճառ է 330-335 : Պայամպուրի մետաքսը կը ծախուի 163-167 ռուբլի : Յորանը 23-27 զուռու շին քիչէն ըստ տեսակին : Գարին 11½-12, նաւուն մէջ շաւանդեւրու պայմանաւ : Այս շաւանդը կը ծախուի միշտ 86-112 ռուբլի : Կարմիր շաւանդը 110-120 զուռու շին կ'արժէ : շաւանդի թուղթն քիչը 132-180 զուռու շին է : Իւլիմէն ըստ ընտրութեան 150-200 ծախուի : Սիւլիմ յայտարար 12783 ռուբլի կ'արժէ, և կը կարծուի թէ տակաւին 1500 ռուբլի չափ կու գայ :

Ինչպէս բարձրագոյն-Լոմէր :

Օմանիան լեռն 108 զուռու շին կ'արժէ :	
Լոմէր	111
Սարսիլի	178-180
Թրքեստ	401-405

ՃԱՆԱԽՆԱԿՆԵՐ

Այսօր Սոլի Լեւի, որ իշխել հասարակութիւնն ծանուցեալ 100-000 զուռու շին վաճառականութեան քիչէն է, ի ինչպէս իւր ստորագրուած, ի ինչպէս վաճառականութեան տեսակ ուրիշ յայտարարած անպարճաւ ի գործ պիտի դրուի ի 10 յունիսի 1854 ըստ նոր հրամանի : Տակաւին ծախուած քանի մը տոմարներ կան, որոց հարկ 13 զուռու շին կ'արժէ :

Վաճառականութեան բարձր միտքը միշտ յայտարարուի : Տակաւին քիչէն է : Կայսր ըստ որում մօտեւ 12 ղեկի մէջ, յանդիմանաւ այն մօտեւ Սոլի-Լեւի շաւանդը, որ մանիֆիստացի խանութեան է ի լեւիմքն :

Հրատարակել և տեղ ընդգրկել :
Պոլսի Վ. Պալատական :
Ի ՏՊԱՐԱԿԻ ԱՐԸԱԼՈՒՍՈՅ ԱՎԱՐԱՏԵԼՆ

ՁԵՄԻՌՈՒՄ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1853

Իրարմարդոյն իրենց հետեւեալ յայտարարութիւնը յազարկեց իւրապէս կառավարութեան յազարկեց պատերազմին զոր հրատարակեց Ռուսաց տէրութեանը դէմ:

Յայտարարութիւն օսմանեան կառավարութեան:

Միջմեան պարագայից մէջ, աւերորդ է Ռ. Իրան և Ռուսաց տէրութեան մէջ ծագած վեճին պատմութիւնը՝ անոր սկիզբէն ընել, այս վեճին զանազան ձևերը՝ որոց մէջ մտաւ, յառաջ բերել, նմանապէս վերստին ծանուցանել վեճահափառ իրարեւր կառավարութեան կարծիքը և դատողութիւնը, որոնք պաշտօնական գրութեք յայտնի եղան ըստ ժամանակին և ըստ տեղւոյն: Թէև օսմանեան կառավարութիւնը չուզէր վերստին խօսիլ ստիպողական պատճառացը վերայ, որոնք հարկադրեցին զփոփոխութիւնները՝ զորս Իրարմարդոյն Ռուսը ըրաւ Վէնայ աշխատասիրեալ Ռաջարկութեան ցուցակին, պատճառներ՝ որոնք մեկնողական յատուկ ցուցակաւ մը յառաջագոյն բացատրուեցան: Սակայն նորէն խնդրուելով որ յիշեալ առաջարկութիւնը պարզապէս և անփոփոխ ընդունին Իրարմարդոյն Ռուսը, ըստորում Ռուսաց տէրութիւնը նոյն փոփոխութիւնները մերժեց, օսմանեան կառավարութիւնը այսօրուան օրս մեծ անկարելութեան մէջ գտնուելով ի մասին ընդունելութեան յիշեալ Ռաջարկութեան ցուցակին, և բռնադատեալ ըլլալով պատերազմ բանալ, իրեն պարտք կը համարի յայտ առնել անհրաժեշտ պատճառները իւր այս ծանրակիւռ որոշմանը, նմանապէս իւր իրաւունքը, որ պարտաւորեցին զինքը չհետեւիլ յայտ նուագ իւր դաշնակից մեծ տէրութեանց խորհրդոցը, թէ և երբեք չիդադարեցաւ անոնց բարի դիտողութեան վրայ համարում ունենալ:

Վերաւոր կտորները, զոր վեհափառ Սուլթանին կառավարութիւնը նախ յառաջ պիտի բերէ, ասոնք են. այսինքն ի սկզբանէ անտի իւր ընթացքին մէջ ամենին կուռ պատճառ մը չկար, և խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու բաղձնքը շարժեալ, այս վեճին սկզբնաւորութեան մինչև յայտնի խիստ նշանաւոր չափաւորութեան և հաշտութեան ոգով վարուեցաւ: Վերջին է այս բաները ապացուցանել անոնց ա մէնուն, որոնք արդարութեան և ուղղութեան շարժէն չեն խոտորի:

Եթէ Ռուսիան քանիպէս ընելու առիթ մը ևս ունենար սուրբ Տեղեաց խնդրոյն վերաբերեալ, կրպարտաւորէր ամփոփել իւր ընթացքը և իւր պահանջները միայն այս խնդրոյն սահմանացը մէջ, և չյարուցանել ուրիշ պահանջներ: Երբ ըրած քանգատանաց նպատակը անգամ չէր տաներ: Կրպարտաւորէր սպառնալ կան միջոցներ ի գործ չդնել, այսինքն իւր զօրքը չյուզարկել սահմանագրութիւնները և ծովային զօրութեան պատրաստութիւնները չընել ի Վէլադապազը խնդրոյ մը համար, որ կրնար բարեկամօրէն որոշուիլ ի մէջ երկուց տէրութեանց: Ռուսի յայտնի է որ բոլորովին ասոր հակառակը պատահեցաւ:

Սուրբ Տեղեաց խնդիրը որոշուած էր ըստ հաշտութեան երկուց կողմանց: () Գոտտափառ Սուլթանին կառավարութիւնը մեծ յօժարամտութիւն ցոյց տուաւ ի մասին երաշխաւորութեանց որ այս խնդրոյն համար վերաբերելոց իրաւաստէ մայ: Վերջապէս Ռուսիոյ կողմանէ յետ այսորիկ ուրիշ քանգատ մը ամենին չկար յարուցանելու: Երբ միջե պատերազմի պատճառները մը փնտռել չէր, յամառելով ինչպէս որ ըրաւ, յուսական եկեղեցւոյն արտօնութեանցը վրայ, որ շնորհուած են օսմանեան կառավարութեան: արտօնութիւններ, որոց հաստատուն պահելու իւր պատուոյն, իւր արժանաւորութեանը և իւր վեհապետական իշխանութեան

նը պարտք կը համարի, և որոց համար չիկրնար զինանիլ որ նրեիցէ կառավարութիւն վերատեսչութիւն ընէ և խառնուի: Եթէ Ռուսիան չէ մի, որ բազմաթիւ զօրքով Սուլթանի և Վալաքիայի իշխանութիւնները մտաւ, յայտնելով թէ այս նահանգները իբրեւ երաշխաւորութիւն ձեռք կը ձգէ, մինչև որ ստանայ ինչ որ կը պահանջէ: Երբ գործը Իրարմարդոյն Ռուսի կողմէ մանկ իրաւամբ իբրեւ գործողութիւն դաշնագրութեան համարեցաւ և հետեւաբար իբրեւ պատերազմի հրատարակութիւն: Երբ տէրութիւնները ևս ուրիշ կերպ դատողութիւն մը չունեցան, ուրեմն տարակիտ չկայ թէ Ռուսիան եղաւ յարձակողը:

Իրարմարդոյն Ռուսը՝ որ ծանուցեալ հաւատարմութեամբ մը պահպանեց միշտ իւր ամէն դաշնագրութիւնները, միջե այն աստիճան զանցաւորութիւն ըրաւ անոնց վրայ, որ հարկադրէր Վուսիան այսպիսի բռնի միջոց մը բանեցնել, այսինքն ինքը ևս լուծանել նոյն դաշնագրութիւնները: Կամ թէ, ընդդէմ յայտնի խոտորման որ կըդանուի Վայնարձքի դաշնագրութեան մէջ, տեղի ունեցան օսմանեան տէրութեանը մէջ այնպիսի դէպքեր, որպիսի են բանդու մը քրիստոնէական եկեղեցեաց կամ արգիւ մը պաշտաման քրիստոնէական կրօնին:

Օսմանեան գահինը՝ առանց ուղեւոր ևս առաւել երկարօրէն և մանրամասն պարագայիւր խօսիլ այս մասանց վրայ, չէրկրայիլ թէ իւր դաշնակից գլխաւոր տէրութիւնները բոլորովին իրաւացի և ճշմարիտ պիտի գտնեն և պիտի դաւանեն ինչ որ վերը յիշատակուեցաւ:

Իսկ Վիեննայի Ռաջարկութեան ցուցակին Իրարմարդոյն Ռուսին պարզապէս և անփոփոխ չընդունուեալուն վրայ, արժան կը համարիմք նշանակելու, որ այս Ռաջարկութիւնը թէ և Վէննայի իշխանին ցուցակին համեմատ չէ, և ստորգ է որ նոյն իսկ Իրարմարդոյն Ռուսի Ռաջարկութեան ցուցակին քանի մը յօդուածները պահուած են ի մասին շարագրութեան ոճոյն, սակայն ամէնը մէկէն առնելով թէ ըստ մտաց և թէ ըստ գրութեան տարբեր չէ հապէս Վէննայի իշխանին ցուցակին:

Եթէ տէրութեանց երեսփոխանաց մօտերս տուած ապահովութիւնները յազարկ վտանգին վնասակար մեկնութեանց յիշեալ Ռաջարկութեան ցուցակին, նոր ապացոյց մըն է իրենց կառավարութեանց՝ Իրարմարդոյն Ռուսի համար ունեցած բարեւէր դիտաւորութեանցը: Երբ մեծ հաշտութիւն պատճառեցին օգոստոսական Սուլթանին կառավարութեանը:

Սակայն ի ժամանակ յայտնի, որ տուական մեր աշուց առջև ունիմք զվեճը կրօնական արտօնութեանց՝ յարուցեալ Ռուսիոյ կառավարութեան, որ կ'ուզէ յետևել Վայնարձքի դաշնագրութեան այնպիսի բացառաւոր և որոշ յօդուած մը վրայ, հարկ կըհամարիմք նշանակել որ, եթէ դեռ պահական գրութեան մը մէջ գրուի ըզ յօդուածը վերաբերեալ գործունեայ խնամոցը Ռուսաց Վայնարձք յաղագս հաստատուն պահելու Իրարմարդոյն Ռուսի երկիրներուն մէջ՝ կրօնական արտօնութիւնները և ապահարկութիւնները չնորհեալ չունան կրօնին օսմանեան Վայնարձքին նախ քան զգոյնութիւնն Ռուսիոյ՝ իբրեւ տէրութիւն, եթէ թող որուի մուծ և երկբայական կացութեան մը մէջ բացակայութիւնը ամէն կերպ վերաբերութեանց ի մէջ այս արտօնութեանց և Վայնարձքի դաշնագրութեան, և եթէ գործածուէր ի նպատակ Իրարմարդոյն Ռուսի հպատակ մեծ հասարակութեան մը որ չունան կրօնը կը դաւանի, այնպիսի արտօնութիւններ՝ որ կրնան ակնարկութիւն ընել Վաղդիլ և Վաղդիլի կառավարութեանց հետ հաստատեալ դաշնագրութեանց յաղագս ձեռնարկ և Վաղդիլի կրօնաւորաց, անշուշտ յայնժամ քանի մը անորոշ և մուծ յօդուածներ Ռուսիոյ կառավարութեան կամացը ներքե թող տարու վտանգի մէջ պիտի

ըլլային, որոց ոմանք բոլորովին հակառակ են նոյն իսկ ճշմարիտ եղելութեանց: Երբ հաստատուն պատճառ մը տուած պիտի ըլլային անշուշտ Ռուսիոյ տէրութեան յաղագս իւր պահանջմանց ի մասին կրօնական վերատեսչութեան և պաշտպանութեան, և այս պահանջմանքները պիտի ուղեր յառաջ բերէին պնդելով թէ ամենին վնասակար չեն Իրարմարդոյն Ռուսի վեհապետական իրաւանցը և անկարելութեանը:

Ռուսիոյ տէրութեան պաշտօնատարաց և գործակալաց խօսքերը իսկ, որոնք յայտնեցին թէ իրենց կառավարութեան դիտաւորութիւնը ուրիշ բան չէր բայց միայն փաստաբանի պաշտօնը կատարել Իրարմարդոյն Ռուսի առջև, երբ որ տրուած արտօնութեանց հակառակ գործքեր պիտի պատահէին, յայտնի ապացոյց են օսմանեան կառավարութեան ունեցած զաղափարին ուղղութեանը:

Երբ որ վեհափառ Սուլթանին կառավարութիւնը հարկաւոր համարեցաւ ապահովութիւններ ինդրել թէ և Վիեննայի ցուցակին իւր առաջարկած փոփոխութիւնները ընդունուած ըլլային, ինչպէս կրնար խոջիւ մտաց հանգիստ ըլլար, եթէ Վիեննայի ցուցակը իւր ամբողջութեան մէջ և առանց փոփոխութեան պահուած ըլլար: Իրարմարդոյն Ռուսը ընդունելով այն բանը՝ զոր բոլոր աշխարհի առջև հրատարակեց թէ չիկրնար ընդունիլ առանց բռնադատուելու, իւր արժանաւորութիւնը վտանգի մէջ պիտի ձգէր ուրիշ տէրութեանց առջև, պիտի զոհէր զայն յաւ իսկ իւր հպատակաց, և իւր պատիւը վնասելով՝ բարոյական և նիւթական անձնասպառնութիւն մը պիտի ըներ իւր վրայ:

Թէպէտեւ Ռուսիան պատուոյ խնդրոյ մը վրայ կը հիմնէ իւր մերժումը փոփոխութեանց՝ զորս Իրարմարդոյն Ռուսը խնդրեց, սակայն չի կրնար ուրացուիլ որ Ռուսիոյ կառավարութեան չընդունելուն հակառակ պատճառը ուրիշ բանէ չյառաջանար, բայց միայն անոր բաղձնքէն, որ չուզէր բացառաւոր բաւեր գրուին անորոշ արտօնութեանց տեղ, որ յետ ժամանակաց կրնային միջամուխ ըլլալու պատճառանք տալ: Ռուսի այս պիտի ընթացք մը կը պարտաւորէր Իրարմարդոյն Ռուսը որ ինքը ևս իւր կողմանէ հաստատուն մնայ իւր չընդունելու որոշմանը մէջ: Զորս տէրութեանց երեսփոխանները հիմնաւոր համարելով զպատճառները որ հարկադրեցին օսմանեան կառավարութիւնը այս փոփոխութիւնները ընելու, ապացուցեալ է թէ Իրարմարդոյն Ռուսը կատարելապէս իրաւունք ունէր հաճութիւն չը տալու պարզապէս և անփոփոխ ընդունելութեան Վիեննայի ցուցակին:

Երբ ցուցակին անտեղութեանց վրայ մը վնասութեան մտնելով, նպատակին քննադատել չէ առաջարկութիւն մը որ մեծ տէրութեանց հաճութիւնը ընկալաւ: Վանդի ցանկալով միշտ կայսերական կառավարութեան իրաւունքը և անկարելութիւնը պաշտպանել, անոնց ջանքը յատկապէս կը վերաբերէին խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու: Երբ նպատակաւ եղած ընթացքը խիստ գոյն ըլլալուն՝ Իրարմարդոյն Ռուսը քաջ կը ծանաչէ անոնց արժեքը: Սակայն ըստ որում իւրաքանչիւր կառավարութիւն իւր յատուկ ծանօթութեամբ և իւր տեղական փորձառութեամբ՝ անտարակոյս ուրիշ որ և իցէ կառավարութեան մը աւելի գիւրգիւտներ ունի դատելու ի վերայ մասանց որ իւր իրաւանցը կը դադին, ուստի յայտարարութիւնը զոր կ'ընէ օսմանեան կառավարութիւնը՝ յառաջ կու գայ ի միակ բաղձնքէն արդարացելու զպարտաւորիչ կացութիւնը՝ որուն մէջ կըգտնուի, թէ և վնասը սրտիւ: քանզի կը ցանկար շարունակել չխոտորելու ամենին ի բարեւէր խորհրդոց, որ տրուեցան իւր դաշնակիցներէն՝ այս վեճին սկիզբէն ի վեր, և որոց հետեւեցաւ մինչև յայտնար:

Եթէ իբրեւ փաստ յառաջ կըբերեն թէ, ըստ որում Իրարմարդոյն Ռուսը յապագեցաւ բարե-

կամօրէն կարգադրութեան մը առաջարկութիւն ընելու, Լեւոնյան աւ շտապեցաւ ինքը որոշելու գործը: Այսպիսի առաջարկութեան առջեւ օսման եան կառավարութիւնը կը պարտաւորի, ինքը զինքը արդարացնելու համար, հետեւեալ դէպքերը առջեւ դնել:

Ուստաց զօրքը Վանուբեան երկու իշխանութեանց մէջ մոնէրէն առաջ, տէրութեանց երեսփոխաններէն ոմանք յիշեալ իշխանութիւնները այս յարձակմանէ ազատ պահելու մտերիմ դիտաւորութեամբ՝ յայտնեցին Վարձրագոյն Վրան թէ հարկ է առաջարկութիւն մը շարադրել, որուն մէջ Վարձրագոյն Վրան ցուցակին և Վէն չիքօֆ իշխանին ցուցակին յօդուածները ձուլուելով, չափաւորուին և կարգադրուին: Դաժն նախէ մը ետեւ, տէրութեանց երեսփոխանները բարեկամօրէն կարգադրութեան զանազան առաջարկութիւններ Վարձրագոյն Վրան յանձնեցին խորհրդարար: Ասկայն այս առաջարկութիւններէն և ոչ մէկը համեմատ չըլլալով կայսերական կառավարութեան դիտմանցը, օսմանեան դահլիճը բանախօսութեանց մէջ մոնէրէն վրայ էր տէրութեանց երեսփոխանացը հետ առաջարկութեան մը համար, զոր ինքը շարադրած էր ըստ թելադրութեան նոցա: Այս միջոցին ըստ հասնելով թէ Ուստաց զօրքը Վրան թէ գետը անցան, այս դէպքը խնդրոյն վիճակը բոլորովին փոխեց: Ուստի Վարձրագոյն Վրանէն առաջարկեալ ցուցակը մէկ կողմ թողուլ հարկ եղաւ, և Լեւոնյանի դահլիճներէն խնդրուեցաւ որ իրենց դատողութիւնը իմացնեն դաշնագրութեանց այս գործողութեան վրայ: Վարձրագոյն Վրան ըրած յայտարարութենէ ետեւ, Վէն կողմանէ օսման եան դահլիճը կը պարտաւորէր պատասխանացը սպասել, միւս կողմանէ որոշեց, տէրութեանց երեսփոխանաց թելադրութեան համեմատ՝ կարգադրութեան առաջարկութիւն մը՝ որ Վէն աւարակեցաւ, և պատասխանին այս ամէն գործունեայ ընթացից, Վէն աւարակեցաւ առաջարկութեան ցուցակը երեան ելաւ:

Որպէս և իցէ, օսմանեան կառավարութիւնը իրաւամբ վախճալով այն ամէն բանէն, որ կրնար կրօնական գործոց մէջ միջամուխ ըլլալու իրաւունք մը տալ Ուստիոյ, ուրիշ բան չէր կրնար ընել բայց միայն վիճաբանութեան երթակայ ելած երկրայնութիւնները փարատելու արժանաւոր ապահովութիւններ տալ: և կարելի չէր որ այնքան պատրաստութիւններ և զոհեր ընելէն ետեւ ընդունի այնպիսի առաջարկութիւններ, զորս չընդունեցաւ Վէն չիքօֆ իշխանին կոտտան գնուպոլիս եղած ժամանակը: Որովհետեւ Վեգրոպոլիսի դահլիճը գոհ չեղաւ իրեն տրուած ապահովութիւններէն, որովհետեւ մեծ տէրութեանց բարեւեր ջանքը անօգուտ եղան, որովհետեւ վերջապէս Վարձրագոյն Վրան չիքօֆ թոյլ տալ և ոչ հանդուրժել ևս առաւել երկար ժամանակ այժմեան իրաց վիճակին, ինչպէս նաև չիքօֆ թոյլ տալ որ Ուստաց զօրքը ասկէց աւելի երկար առնէ մնան Ուլտովիայի և Վալաքիայի իշխանութեանց մէջ որ իւր տէրութեան ամբողջացուցիչ մասունքներն են, օսմանեան դահլիճը՝ իւր կառավարութեան վնասակարութեան և անկախութեան նուիրական իրաւունքը պաշտպանելու հաստատուն և արժանագոյն դիտաւորութեամբ՝ ի գործ պիտի դնէ իրաւացի փոխադարձ վեճակները իշխանի ընդդէմ դրող ժողովեան դաշնագրութեանց, զոր իբրեւ պատերազմի հրատարակութիւն կը համարի: Վախճալով որ Վարձրագոյն կը ծանուցանէ, թէ վնասակար Ուլտովիայի կառավարութիւնը ստիպեալ է պատերազմ հրատարակել, և թէ խիստ հաստատուն տեղեկութիւններ տուած է բարձրապատիւ Վոմէր փաշային առ ի հրաւիրել Վորդչաքօֆ իշխանը որ պարպէ Վանուբեան իշխանութիւնները, և թշնամութեան գործքերը սկսիլ, և թէ տասնհինգ օրուան պայմանաժամուն մէջ՝ իւր նամակին Ուստաց բանակը հասած օրէն հաշուելով, բացասական պատասխան մը ընդունի:

Յայտնի է որ, եթէ Վորդչաքօֆ իշխանին պատասխանը բացասական ըլլայ, Ուստաց գործակալները կը պարտաւորին մեկնիլ օսմանեան երկիրներէն, և այս երկու կառավարութեանց հը պատահող առաւելական յարաբերութիւնները

պէտք է որ դադարին: Ի վերայ այս ամենայնի Վարձրագոյն Վրան արդարացի չհամարի որ Ուստաց վաճառականի նաւերը արդիւրէն նաւահանգստաց մէջ, ըստ վաղեմի սովորութեց: Վախճալով որ Վարձրագոյն Վրան ըլլայ անոնց որ Վեճակը կամ Վիշերիկական ծովը երթան ըստ կամաց իւրենց, պայմանաժամուն մը մէջ, որ հետեւեալ պիտի որոշուի: Վախճալով օսմանեան կառավարութիւնը չուզելով խոչընդոտել ըլլալ բարեկամ տէրութեանց հարաւորաց առաւելական գործոցը, պատերազմին ժամանակը ներդրեցին բաց պիտի թող տայ անոնց վաճառականի նաւուցը:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

Պատերազմի հրատարակութիւնը ընդդէմ Ուստիոյ՝ մեծ ուրախութիւն պատճառեց օսմանեան ժողովրդեան: Որոց պատերազմական եռանդը և անձնակազմութիւնը վախճալով Վանուբեան հայրենեաց՝ նշանակութեան արժանի է: Կառավարութիւնը մեծապէս քաջալերեալ այսպիսի հայրենասիրական ցոյցերէն, մեծ գործունէութեամբ կը շարունակէ միշտ իւր պատրաստութիւնները: Վրեթէ ամէն օր զանազան տեսակ զէնքեր, և մանաւանդ մեծամեծ թնդանութիւններ կը յուղարկուին ի Վաթուն: (Գոտտափառ Ուլտովիայի իւր ձեռքը յատուկ նամակ մը գրեց բարձրապատիւ մարաշխան Վոմէր փաշային, ծանուցանելով իւր կայսերական վստահութիւնը, զոր ունի անոր զինուորական տաղանդոցը և քաջութեանը վրայ:

Երբեմնական հրովարտական պահեստի զօրացնող բանակ մը կազմուելու հրաման եղաւ, որ Վրեթիւնուպոլիս պիտի դաժնարուի և անոր թիւը 150 հազար հոգի պիտի հասնի: Վնկանոն զօրքերը իսկոյն որ հասնին զանազան գաւառներէն, Վրեթիւնուպոլիս պիտի յուղարկուին, ուր բանակին զնդերուն մէջ գրուելով պիտի կրթուին գիշեր և ցորեկ, և այս պատճառաւ զինուորական շարտար մարդիկներ արդէն խրկուեցան ի յիշեալ քաղաք: Օրինուորական ցուցակին մէջ, որ բաղաձեցաւ ի կոտտանգնուպոլիս, քանի մը օրուան մէջ 30.000 հոգի չափ գրուեցան, և կերելի թէ այս թիւը տակաւին պիտի աւելնայ:

Վարձրագոյն Վրան ի պաշտօնէ ապահովութիւններ տուաւ բարեկամ տէրութեանց դէպքանացը, թէ օսմանեան կայսերութեան ամէն երկիրներուն մէջ քրիստոնեայ ժողովուրդները ամենեւին վախճալու բան մը չունին պատերազմի հրատարակութեան, ըստ որում սաստիկ հրամաններ տրուեցան և նախէն հարկաւոր միջոցները ի գործ գրուեցան որպէս զի խաղաղասէր հասարակութիւն ըստ ամենայն մասին պաշտպանուին:

Կայսերական հրամանագրով հետեւեալ պաշտօնաբաշխութիւնները և փոփոխութիւնները ի գործ գրուեցան:

Երբեմնական ատենին աղերսագրոց առաջարկու, Վանուս պէյը՝ յիշեալ ատենին ատենադպիր անուանեցաւ փոխանակ Վիշերիկայի, որոյ յանձնեցաւ Վանուս պէյին նախորդ պաշտօնը: Կոտտանգնուպոլիս բանակին ընդհանուր գրամապահան Նիմէտ Վեթ պէյը՝ Ուլտովիայի բանակին խորհրդական կարգեցաւ:

Ոստիկանութեան պաշտօնատան ընդհանուր խորհրդոյ քարտուղար Վայրէտտին էֆենդին՝ Վնատուրի բանակին խորհրդական անուանեցաւ:

Վարեպաշտական հիմնարկութեանց (փաթեթ) զիւանագիր Վայիտ էֆենդին՝ ոստիկանութեան պաշտօնարանին ընդհանուր խորհրդոյ քարտուղար կարգեցաւ:

Վախճալով պատուական լրագրոյն սեպտեմբերի 23 թուոյն մէջ հետեւեալ նշանաւոր յօդուած կը հարգամբ:

«Այսօր Վոմէրագոլի ազգային պատրիարքսը ընդհանուր ժողով եղաւ ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք հօր նախագահութեամբ, ուր ներկայ էին ազգի բոլոր երեւելի եկեղեցականները, Վիշերիկայի և արհեստագետները:

«Այս մեծ ժողովին մէջ յայտարար գիր մը ստորագրուեցաւ, որուն մէջ Վայրց ազգը՝ իբրեւ հաւատարիմ և անձնանուէր հպատակ

օսմանեան մեծագոր տէրութեան, ժամանակիս ծանր պարագաներուն մէջ ձեռքէն եկած ծառայութիւնը կայսերական կառավարութեան ընելու յօժարամտութիւնը կը յայտնէ: Ստորագրութիւնները լրմնալէն ետեւ, ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Վայրը՝ ընկերութեամբ բաղմամբ եկեղեցականաց և Վիշերիկայի, Վարձրագոյն Վրան գնաց և յիշեալ յայտարար գիրը արտաքին գործոց պաշտօնէայ բարձրապատիւ Ուլտովիայի մատոյց»:

— Այսօր 24ին հինգ շաբթի օրը՝ Վարձրագոյն Վրան հրամանացը համեմատ, Վանուս պատրիարքարանը ազգային մեծ ժողով եղաւ վախճալով Վանուս պատրիարքին հանգուցեալ սրբազան իշխանու Պատրիարքին: Վիշերիկայի ժողովին մէջ ներկայ էին Վանուս սուրբ սինհոգիին անդամները, նմանապէս ազգային երեւելիները ու արհեստական ընկերութեանց գլխաւորները, ուր իշխանութեան Պատրիարքը առաջարկեց զսրբազան Վիշերիկայի արքեպիսկոպոսը, որ արդէն կոտտանգնուպոլիս պատրիարքութիւնը անգամ մը ըրած էր, և որովհետեւ տաղանդաւոր և բարեգութեան մըն է, բոլոր ժողովականները արժանաւոր համարելով զնա այս բարձր պաշտօնին, ընտրեցին զիշեալ սրբազանը՝ Պատրիարք կոտտանգնուպոլիս, ի ներկայութեան Պեթիմ փաշային, որ Վրան կողմանէ եկած էր: Այս ընտրութիւնը աղերսագրով մը ծանուցին վնասակար Ուլտովիային, որ հաճեցաւ հաստատել զայն:

Վնեապատիւ սրբազան Վիշերիկայի Պատրիարքը մեծ հանգիստ կայսերական պալատը գնաց, իւր խոնարհ յարգանքը մատուցանելու օգոտափառ կայսեր, որ բազում մարդասիրութեամբ ընկալաւ զնա: Յետ այնորիկ Վարձրագոյն Վրան գնաց իւր պատրիարքական հրամանագիրը ընդունելու բարձրապատիւ Ուլտովիային, որ մեծ պատիւ ըրաւ այս հոգեւոր հովուին:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՆԻՐԷ

Ձիւնեալ, 2 Հոկտեմբերի:

Իրէկ առտու խիստ ուրախաւ իջաւ մը տաւառուեցաւ քաղաքիս մէջ, թէ հոգեւոր առաջակապետ Վաթրիկայի Վանին բանուէր է, և իրար այս լուրը չուշացաւ ստուգուեալ:

Վնեապատիւ Օէնէլ փաշան, որ ժամանակէ մը ի վեր կոտտանգնուպոլիսէն եկած էր և Պոլս գեղը կը բնակէր գողերը ձեռք ձգելու համար, ամէն հարկաւոր և ազգու միջոցները ի գործ դրած ըլլալով, Վաթրիկայի Վանին պարտաւորեցաւ իւր երկու ընկերօք անձնատուր ըլլալ յիշեալ Փաշային: Այսպիսով այս հոգեւոր Վնեապատիւ տեղական կառավարութեան ձեռքէն է, և տարակոյ չկայ թէ վնեապատիւ Օէնէլ փաշան՝ անոր միջնորդութեամբ և իւր բանիւրուն ժողովեամբ այս կողմանց բոլոր առաջակները բնաջինջ պիտի ընէ:

Կառավարութեան պալատը ի ներկայութեան քաղաքական և զինուորական երեւելի պաշտօնատարաց և օսմանեան ժողովրդեան գլխաւորաց, պատերազմի յայտարարութիւն մը (իւրի հարպ) կարգադրուեցաւ երէկ՝ Վարձրագոյն Վրան յուղարկուած: Այս յայտարարութեամբ օսմանեան կառավարութիւնը՝ Ուստաց տէրութեան դէմ պատերազմը հրատարակու իւր ծանուցանելով, միանգամայն ազգու խօսքերով կը պատուիրէ, որ չըլլայ թէ ամենեւին զնա մը գործունէ ընդդէմ քրիստոնեայ հպատակաց, որոնք ըստ ամենայն մասին պաշտպանել և պատուասիրել մեր պարտաւորութիւնն է, կ'ըսէ:

Այսօր Վնատրիկայ չոգեմաւը թրեւտէն հազնելով, նոր լուրեր ընկալաւ Վնտունէն, Փարիզէն և Վէնայէն, որոնք մինչև հոկտեմբերի 4 կը հասնին ըստ նոր տուածի: Երեւելի գործոց խաղաղութեամբ լրմնալուսն ակնկալութիւնը գեւ բոլորովին կորսուած չէր Լեւոնյանի մէջ: Ուստաց կայսրը սեպտեմբերի 17-29ին մեկնեց Օւլտովիայի Վարձրագոյն Վրան ըստ նոր տուածի փութացեր է երթալու, քաղաքավարական փութադարձ այցելութի մը ընելու Ուստաց կայսեր: